

KONYA YUSUF AĞA YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ'NDE MÜZEHHEB BİR YAZMA: “FÛTÛHAT-I MEKKİYYE”

*Gül GÜNEY**

Özet

Yurt içi ve yurt dışı yazma eser kütüphanelerinde din, İslam, felsefe, astroloji, bilim, tarih vb. pek çok konuda istinsah edilmiş yazma eser bulunmaktadır. Bu yazmalar arasında gerek muhteviyatı gerekse hat ve tezyinat açısından önem taşıyan örnekler vardır. Bu örneklerden biri tasavvuf ve İslam düşünce tarihinde büyük etkileri bulunan sufî müellif Muhyiddin İbn'ül Arabî'nin “Fütûhat-ı Mekkiyyesi”dir. Eser Şeyh-i Ekber Muhiddin İbnü'l Arabî'nin derin irfanını, döneminin dini ve tasavvufî kültürünü, ayrıca müellifin hayatını ve manevi yolculuğunu yansıtan kapsamlı bir eserdir. Makalede Konya Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi'nde yer alan söz konusu eserin bazı bölümlerinin istinsah edilmiş nüshası tezyinat açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelime: Tezyinat, Kütüphane, Konya

Summary

AN ILLUMINATED MANUSCRIPT LOCATED IN KONYA YUSUF AĞA MANUSCRIPT LIBRARY : “FÛTÛHAT-I MEKKİYYE”

There are many manuscripts copied in many subjects like as religion, İslam, philosophy, astrology, science, history at domestic and foreign manuscripts libraries. These manuscripts known as rare works in terms of calligraphy and illuminations beside of content have great influence on the Sufism and the history of İslamic thought. One of the these manuscripts are Sufi Muhiddin Arabî's manuscript “Fütûhat-ı Mekkiyye”. It is a comprehensive work which reflects the author's life, spiritual journey, deep knowledge and religious mystical culture of period. Some sections of copied manuscript which located in Konya Yusuf Ağa Library has evaluated in the terms of illumination.

Key Words: Illumination, Library, Konya

*Yardımcı Doçent, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Tezhip Anasanat Dalı, gul.guney@deu.edu.tr

1-GİRİŞ

İslam aleminde din, fıkıh, felsefe, kelim, tasavvuf gibi çeşitli konularda yazma eserler istinsah edilmiştir. Her biri sanat değeri taşıyan bu yazmalar muhtevası bakımından önem arz ettiği gibi hat ve tezyinat açısından da değerlidir. Bugün Türkiye'nin sayılı yazma ve eski harfli basma kütüphanelerinden biri olan Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi hat ve tezyinat açısından önemli yazma eserlere sahiptir. Kütüphane 1209 H. (1794 M.) yılında III. Selim'in annesi Mihrişah Valide Sultan'ın kethüdası Yusuf Ağa'nın hayratı olarak kurulmuştur(Cunbur, 1963:203). Kütüphanenin inşası Konya Selimiye Cami'nin (M.1558-1570) batı duvarına bitişik olarak 12 Rebülevvel 1209/ 7 Ekim 1794'te başlanmış, 17 Safer 1211/ 22 Ağustos 1796'da bitmiştir. Yusuf Ağa kendisine ait olan toplam 750 cilt kitabı kütüphaneye vakf ederek buradaki kitapların korunması ve okuyucuya sunulması için de bir hâfız-ı kütüp tayin etmiştir(Yörük,2008: 8). Konya kütüphaneleri arasında, Yusuf Ağa Kütüphanesi gerek bina, gerekse koleksiyon bakımından önemli bir yere sahiptir. Bugün kütüphanede 3186 adet yazma, 8649 adet basma olmak üzere toplam 11835 adet kitap bulunmaktadır. Kütüphanenin vakfiyesi ise, Türk kütüphane hizmetlerinin, yönetim ve düzen tarihinin tesbiti bakımından üzerinde durulması gerekli bir belgedir.¹ Ayrıca Konya'daki diğer kütüphanelerde yer alan koleksiyonları da bünyesinde barındırma açısından önem taşımaktadır. Örneğin Şeyh-i Kebir Sadruddin Konevî ve üvey babası Muhyiddin Arabî'nin otografî eserlerini de kapsayan Şeyh Sadruddin Konevi kütüphanesinin değerli koleksiyonlarının Yusuf Ağa Kütüphanesine taşındığı bilinmektedir(Cunbur,1963: 204). Bu bilgiye göre makalede konu olarak ele alınan İbn'ül Arabî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiye-i Macrifeteti'l - Esrâri – Mâlikiyye ve'l Mülkiyye* adlı yazmanın da Sadrettin Konevi Kütüphanesi'ne ait bir eser olma olasılığı yüksektir. Makalede İbn'ül Arabî'nin eseri "Fütûhat-ı Mekkiye" hakkında genel bilgi verildikten sonra Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde yer alan 6633 envanter numaralı Yazma "Fütûhat-ı Mekkiye" nüshası incelenip tezyinat açısından değerlendirilecektir.

Fütûhâtü'l-Mekkiye,² Seyh-i Ekber Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin derin irfanını, döneminin dînî ve tasavvufî kültürünü, ayrıca bizzat müellifin hayatını, ve mânevî yolculuğunu yansıtan kapsamlı bir eserdir. İbn Arabî'nin Futuhât'ı yazmaya teşebbüs etmesinin

sebebi, bu eserin giriş bölümünde de belirtildiği üzere Kudüs'ü ve Medine'yi ziyaret eden yazarın bundan sonra ilk defa Mekke'ye varıp Kâbe'yi ziyaret ettiği sırada kendisine gelen feyizleri ve ilhamları (Fütuhât) Tunus'taki dostu Ebu Muhammed Abdülaziz ile Abdullah Bedr el-Habeşî'ye açma

ve anlatma arzusudur. Yine bu eserin önsözünde belirtildiği gibi İbn Arabî Hz. Peygamber'i, diğer peygamberleri, melekleri, evliyaları ve alimleri bir gece rüyada görür. Kendisine beyaz bir cübbe (Hi'lat) giydiren Hz. Muhammed minbere çıkıp bir hutbe okumasını ister. Verilen görevi yerine getiren İbn Arabî: "Ruhu'l-Kudüs'ten gelen bir vahiy olan o hutbe futuhâtın önsözüdür" der(Çakmaklıoğlu, 2003: 12-14).

Eser İb'nül Arabî'nin kendi manevi tecrübeleri yanı sıra, ayrıca metafiziğin ilkeleri, tasavvufi öğretiler, sufilerin hayat hikayeleri ve sözleri, şeraitin esasları, Tanrı-âlem ilişkisi ve bir çok farklı konuyu da ihtiva etmektedir (Çakmaklıoğlu 2003:417-419). Ebu'l-alâ affî İb'nül Arabî'nin Fütûhat için şu ifadeleri kullandığını söyler. " *Biliniz ki Fütûhat'ın tertibi, tercihle veya düşünceyle yapılmamıştır. Allah, bütün yazdıklarımızın bize ilham meleşinin vasıtası ile yazdırmaktaydı. Bu nedenle bazen iki ifade arasında öncesiyle ve sonrasıyla ilgisi olmayan ifadeler zikrederiz.*"(Afî 2011:291) İlham ürünü olan eserde bu yüzden belli bir düzen yoktur. Eser cüzlere, fasıllara, bablara ve meselelere bölünmüştür. Ancak ana şema olarak altı fasla, fasıllar da 560 baba ayrılmıştır. Bablardan bazıları bir iki sayfa, bazıları ise müstakil bir kitap hacmindedir. Örneğin 559. bab hacim olarak en geniş olanıdır. İbnü'l Arabî'nin beyanına göre, bütün babları ihtiva eden bu bab Fütûhat'ı Mekkiyye'nin özeti mahiyetindedir. Aynı zamanda eser bir önsöz, bab adlarının tek tek sıralandığı bir bölüm, uzunca bir giriş ve sonuçtan oluşur.³

Eserin ilk nüshası 598/1201 yılında Mekke'de yazılmaya başlanır ve 629/1231 yılı Safer/Aralık ayında Şam'da tamamlanır. Bu yüzden de esere "Fütuhât-ı Mekkiyye" adını vermiştir. Ancak ilk müellif nüsha bugün mevcut değildir. İbnü'l Arabî yaklaşık üç yıl sonra 632/1234'te bu eseri bütünüyle gözden geçirerek ikinci kez yazmaya başlamış ve 24 Rebûlevvel 636/1238'de 37 cilt halinde tamamlamıştır. Müellif tarafından ele alınan bu ikinci nüsha bir süre İbn'ül Arabî'nin Şamda'ki türbesinde muhafaza edildikten sonra üvey oğlu Sadrettin Konevi'ye intikal etmiş, 20. yüzyılın başlarına kadar da onun Konya'daki zaviye kütüphanesi'nde özenle korunmuştur. Bu nüsha bugün İstanbul'da Türk ve İslam Eserleri Müzesindedir(Çakmaklıoğlu2003: 421-422). Daha sonraki yüzyıllarda eserin muhtelif nüshaları cüzler halinde veya bütün olarak hattatlar tarafından istinsah edilmiştir.⁴ Makaleye konu olan Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde 6633 ve 6634 envanter numaralı Futuhât-ı Mekkiyye nüshaları eserin tamamı değil başlangıçtan itibaren bazı bölümlerinin istinsah edilmiş metinleridir.⁵ 6633 envanter numarada kayıtlı Fütûhat-ı Mekkiyye iki ayrı nüshanın bir arada ciltlenmiş halidir. Makalede bu nüshalara cüz adı verilmiştir.

2. KONYA YUSUF AĞA KÜTÜPHANESİ'NDE YER ALAN 6633 ENV. NO'LU FÜTÛHAT-I MEKKİYYE NÜSHASI

Envanter No:	6633
Eserin Adı:	<i>el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye-i Macrifeteti'l - Esrâri – Mâlikiyye ve'l Mülkiyye</i>
Müellif	Muhyiddin Muhammed b.Ali b.Muhammed el-Arabi et-Tâi el-Hâtimi (ö.638/1240)
Müstensih	I.Cüzün müstensihi Abdullah el-Leysânî II. Cüzün müstensihi yoktur.
Müzehhib	Kayıtlı değil
Konu:	İslam Dini
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	I.Cüz H.1020M.1611 / II.Cüz H.1017M.1608
Koleksiyon:	Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi
Boyut:(Dış ve iç ölçü)	(35,2 x 23,5 cm - 26,6 x 15 cm)
Varak	I.Cüz 268 varak (1-526. sayfalar) II.Cüz 227 varak (526-995.sayfalar) (Toplam sayfa : 995)
Satır:	41
Yazı Türü:	Nesih
Kâğıt Türü:	Aherli Su Yollu
Cildi	Mülemma Şemse
Hal-i Hazır Durumu	Cildinde hafif yıpranmalar var, sayfalar onarılmıştır.
Tezhipli Sayfalar	1a ve 1b başlığı ve 273a ve 273b sayfaları tezhiplidir.

2.1 Cilt Özelliği:

Eser kırmızı, deri, içi kumlu ebru ile kaplı, 39x26 cm ölçülerinde, muhafaza kutusunda yer almaktadır(Fot 1). Kutuda aşırı yıpranmalar mevcuttur. Bantlarla onarılmaya çalışılmıştır. Eserin cildi vişneçürüğü renginde mülemmadır.⁶ Kap ölçüleri 35,2 x 23,5 cm'dir. Alt ve üst kabı, sırtı, sertabı ve miklebi bulunmaktadır. Ancak sertab ile mikleb birleşim yerlerinde

kopmalar yırtılmalar vardır. Kabin dış yüzeyinde derinin yırtıldığı ve motifler üzerindeki altınların döküldüğü görülmektedir(Fot2).

Cildin alt ve üst kabının dışı dilimli şemse, köşebent ve cetvellerle sınırlanan dış pervaz bordüründen oluşmaktadır(Fot2). Dilimli şemse ve salbek arasında boşluk bırakılmamıştır. Şemse, bulut motifleri⁷ ile paftalanarak, yapraklar ve hatayi gurubu çiçeklerle $\frac{1}{4}$ oranında tasarlanmıştır.⁸ Şemse, köşebentler ve dış pervaz bordürü tamamen altınla kaplıdır. Bu yüzden mülemma şemse dememiz yanlış olmayacaktır. Ancak yıpranmadan dolayı motif üzerinde yer alan altınlarda aşınmalar görülmektedir. Mikleb dış yüzey kompozisyonu ise, kab üzerindeki kompozisyonun $\frac{1}{3}$ 'i kadardır. Kabin içi dışından farklı olarak kahverengi deri ile kaplanmıştır. Ortasında gömme şemseye yer verilmiştir. Motifler kabartma halinde deri renginde, zeminleri ise altınla boyanarak alttan ayırma şemse uygulanmıştır. Şemse içi ortada hatayi motifi, her iki yanında tek noktadan çıkışlı tek sap üzerine sıralanmış penç ve yaprak motiflerinden oluşan $\frac{1}{2}$ oranında kompozisyonundan oluşur(Fot3). Mikleb içinde gömme, alttan ayırma şemseye yer verilmiştir. Şemsede serbest dolanan bulut motifleri ve spiral oluşturmuş helezonlar üzerinde yaprak ve hatayi motifleri yer almaktadır.

Şemsenin dilimli ve daire formuna yakın olması, salbek motifinin şemse ile birleştirilmesi, köşebentler ve dış pervazda yer alan bordür tezyinatı 17. yüzyıl Türk cilt tezyinatının özelliklerini taşımaktadır.⁹

2.2 Sayfa Tezyinatı

Eserin 1. varak a yüzünde zahriye sayfası yer alır. Zahriye sayfasında madalyon tezyinatı görmekteyiz. Sayfanın üstünde ve altında dikdörtgen kitabeli alınlık, ortada ise madalyona yer verilmiştir. Burada üstübeç mürekkebi ve Tevki' hatla (Serin, 2003: 72) kitabın adı ve müstensihî hakkında ibareler yer almaktadır. Madalyon daire formunda olup dilimlidir. İplik ve rumi motifleri ile paftalanarak $\frac{1}{8}$ oranında tasarlanmıştır. Paftaların içi kapalı form rumi ve hatayi gurubu motiflerle $\frac{1}{2}$ oranında tezyin edilmiştir. Kompozisyon tığlarla son bulmuştur. Lapis, yeşil, açık mavi, pembe ve altın kullanılan renklerdir. Sayfanın altında ve üstündeki kitabeli dikdörtgen alınlıklarda üç yöne katlanabilen $\frac{1}{2}$ simetri kompozisyona yer verilmiştir. Dikey kenarda kapalı form rumi, yatay kenarda ise ipliklerden oluşan paftalar yer alır. Paftaların içi penç ve yapraklardan oluşan $\frac{1}{2}$ oranında kompozisyona sahiptir. Lapis, kırmızı, turuncu ve altın kullanılan renklerdir (Fot 6-7).

Eserin 1. varak b yüzünde "mürekkebe"¹⁰ ünvan sayfası bulunur. Tezyinat açısından oldukça özellikli olan ünvan sayfası dikdörtgen kitabeli alınlık ve mihrap formundan oluşur. Dikdörtgen kitabeli alınlıkta üstübeç mürekkebe ve Tevki' hatla "Besmele" ibaresi ve serbest helezonlar üzerinde rumi motifleri tezyin edilmiştir. Kitabenin sağında ve solunda rumi ve hatayi gurubu motiflerden oluşan ¼ oranında simetri kompozisyon yer alır. Renklerde lapis, altın, limon küfü, kırmızı ve pembe kullanılmıştır. Dikdörtgen alınlığın üzerinde kartuş paftalardan oluşan bir sıra bordür bulunmaktadır. Bordür altın cetvellerle ve (+), (-) motiflerinin yer aldığı ince arasuyu ile çevrilmiştir. Bordürdeki paftaların içi hatayi gurubu motiflerinden oluşan ½ oranında simetrik kompozisyona sahiptir.

Dikdörtgen alınlığın üzerinde yer alan "kubbeli" form ise altın ve renk ile paftalanmış, ½ oranında simetrik kompozisyona sahiptir. Kompozisyonda bulut ve dairesel helezonlar üzerinde yer alan hatayi gurubu motifler görülmektedir. Mihrap formun sağında ve solunda rumi ve ve hatayi gurubu motiflerle ½ simetri kompozisyon oluşturulmuştur. Kompozisyon tığlarla tamamlanmıştır. Sayfa kenarında hatayi, penç ve yapraklardan oluşan serbest halkâr kompozisyonuna yer verilmiştir. Bu kompozisyon yan sayfada da (2. varak a yüzü) devam etmektedir. Ancak eserin cildi sonradan yapılmış olmalı ki, sayfalar cildin ölçülerine göre ayarlamak üzere tıraşlanmıştır. Bundan dolayı kompozisyonda yer alan motiflerin kesildiği görülmektedir(Fot 8-9-10-11).

Kütüphanede yer alan 6633 envanter numaralı nüshanın iki cüz olarak ciltlenip, esere "1" den başlayarak numara verilmesinden dolayı II. cüzün tezyinli sayfaları 273. varak a ve b yüzüne denk gelmektedir. Buradaki sayfalar I. cüzde olduğu düzende tasarlanmıştır. Bölüm adlarının yer aldığı fihrist (269b, 270a, 271b, 272a, 272b), Zahriye sayfası (273a), ve ünvan sayfası (273b) şeklindedir. Aynı cilt içinde birkaç kitap veya bölümden meydana gelen yazma eserlerde her bölümünün veya kitabının başında zahriye veya ünvan sayfası yer alır. Bu eserde de her iki cüzün başında zahriye ve ünvan sayfası vardır. Söz konusu eserin zahriye sayfası I. cüzde olduğu gibi altta ve üstte dikdörtgen kitabeli alınlıklar ve göbekte madalyon tezyinatından oluşur. Sayfada üstübeç mürekkebe ve Tevki' hatla kitabın adı, müstensihî hakkında bazı özel sıfatlar(göbekte) ve müstensihînin adı yer alır. Madalyon tezyinatı daire formda tasarlanmış olup, dış kenarı ipliklerle paftalarak hatayi gurubu motiflerle 1/16 oranında tezyin edilmiştir. Kitabeli dikdörtgen alınlıklarda ise yine I. cüzde olduğu gibi üç yöne katlanabilen, hatayi gurubu motiflerden ½ simetri kompozisyona yer verilmiştir. Lapis ve altın kullanılan ana renklerdir(Fot12-13).

Madalyon tezyinatından sonra mihrabiye ünvan sayfasına geçilir. Mihrap formunun hemen altında, metnin üzerinde kitabeli dikdörtgen alınlık yer alır. Alınlık rumi motifleri paftalanmış, hatayi gurubu ve bulut motifleri ile ½ oranında kompoze edilmiştir. Altın, lapis, kırmızı ve açık mavi kullanılan renkler arasındadır(Fot14-15). Ayrıca eserde her bölüm başında bölüm adının yer aldığı dikdörtgen kitabeli alınlıklarda tezyinata yer verilmiştir. Bu düzen Mushaf yazmalarında sure başlarında yapılan tezyinatı hatırlatmaktadır(Fot16).

SONUÇ

Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde 6633 envanter numarası ile yer alan nüshada farklı istinsah tarihi olan iki cüz tek bir cilt altında toplanmıştır. Cilt içinde istinsah tarihi daha geç olan(H.1020 M.1611) I. cüz, erken tarihli olan ise (H.1017M.1608) II. cüz olarak yerleştirilmiştir. Ancak esere el yazısı ile 1.sayfadan 995. sayfaya kadar sayfa sayısı verilmiştir. Her iki cüzün varak sayılarının 1'den başlaması, her cüz başında tezyinli takdim sayfasının yer alması ve ketebe tarihlerinin farklı olması gibi nedenlerden 6633 envanter no'lu Fütûhat-ı Mekkiyye nüshası İbni Arabi'nin söz konusu eserinin bazı bölümlerinin farklı tarihlerde istinsah edilmiş halidir.

Nüshanın I. cüzün yan sayfalarında eserin kaç cüzden oluştuğu, cüzlerin tarihi, sayfa ve satır sayıları, tezyinli sayfalar, mühürler ve Yusuf ağanın “*M.Yusuf*” şeklinde imzası bulunmaktadır. Ayrıca eserin “1 Mart 1921 tarihinde Yusuf Ağa Kütüphanesi'ne nakl olunduğuna” dair bir ibare yer almaktadır. Ancak nereden nakl olunduğuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır(Fot 4). Yusuf ağa kütüphanesinin 1927 de yönetim bakımından Konya müzesi kütüphanesiyle birleştirilmesi ile içindeki koleksiyonlar boşaltılarak onarılmıştır(Cumhur,1963: 207). Eserin yan sayfalarında yer alan “Konya Himâye Vekâleti Âsâr-ı Atîka Müzesi Müdürlüğü (Eski Eserleri Koruma Müzesi Müdürlüğü)”mührü de bu ifadeyi doğrulamaktadır. 1949 tarihinde Yusuf Ağa Kütüphanesi yeni hali ile çalışmaya başlamıştır.

Eser hakkında genel bilgilerin ve mühürlerin yer aldığı yan sayfadan sonra kitabın fihristi gelmektedir. Altın cetvellerle dikdörtgen alanlara ayrılmış sayfada bölüm adları ve numaralar yer alır. Hatlar “lal” ve “is” mürekkebi ile yazılmıştır. Bu sayfaya varak numarası verilmemiştir(Fot 5).

Eserin 1.varak a yüzünde ortada bir madalyonun yer aldığı zahriye sayfasına geçilir. Bu sayfada "bu kitabı, Sultan üçüncü Selim'in annesinin kethüdası olan Yusuf Ağa, bu kütüphâneye, kütüphânedен başka bir yere götürülmemek şartıyla vakfetmiştir. Sene H.1209 / M.1795" ibarelerinin yer aldığı vakıf mührü bulunmaktadır.¹¹ Buradan da Eserin Yusuf Ağa tarafından M.1795 tarihinde Yusuf Ağa Kütüphanesine kendisi tarafından vakf edildiği anlaşılmaktadır(Fot 6).

Tezyinat açısından özellikli olan 6633 envanter numaralı Futüyat-ı Mekkiye'nin farklı yüzyıllarda istinsah edilmiş pek çok nüshası vardır. Bu nüshalar tezyinat açısından istinsah edildikleri dönemin özelliğini taşıdığı gibi, farklı yüzyılların özelliklerini de taşıyabilir. Makale konusu olarak ele alınan 6633 envanter numaralı eserdeki cüzlerin farklı istinsah tarihine sahip olmasına rağmen cüzlerdeki zahriye, unvan sayfası ve bölüm başlarında yer alan tezyinat üslubunun aynı olduğu görülmüştür. Motif, kompozisyon ve renk özellikleri her iki cüzde de aynıdır. Eser 17.yüzyılın başında istinsah edilmiş olmasına rağmen, 18. yüzyıl sonu yazmalarında görülen tezyinat özelliklerine sahiptir. Özellikle motifler, boyama teknikleri, tahrir ve nüansları, renkler 16 ve 17. yüzyıl yazmalarında görülen tezyinat özelliklerinin dışındadır. Çiçeklerde irilik, detaya girmeden sadece dış hatlarının çizilmesi, gölgeleme yapmadan tek renk ile boyanması, çizgisel üslupla boyut kazandırma, çamurlaşmış halkâr (Derman, 2012: 505-523) ve kalın tahrirler, özellikle bu dönem cetvellerinde ve ara sulara sık rastladığımız "+,-" motifi, pembe, eflatun ve mora yakın renkler 18. yüzyıl ve sonları dönem özellikleri arasındadır (Duran, 2012 :397-414). Bundan dolayı eserin sayfa tezyinatının istinsah tarihi ile aynı döneme ait olmadığı düşünülmektedir.

Eserin zahriye, unvan sayfası ve bölüm başlarında yer alan tezyinat 18. yy dönem özelliği göstermesine karşın eserin cildi işçilik, motif, kompozisyon ve teknik bakımından daha erken tarihli dönem ciltlerini hatırlatmaktadır. Örneğin Victoria Albert Museum'da bulunan 424-1896 envanter numaralı cilt örneği ile ele aldığımız eserin cildi motif, kompozisyon, renk ve teknik bakımından birbiri ile aynıdır(Fot 17). Duncan Haldane kitabında bu cildin Türkiye'den geldiğini ve 17. yüzyıl tarihlerine ait olabileceğini ifade eder (Haldane, 1983:135) Özellikle oval, dilimli şemse içindeki ¼ kompozisyon, ve motifler, salbek, köşebent şekli ve kompozisyonu, kartuşlu dış pervaz kompozisyonu, alttan üstten geçme zencerek bordürler her iki cildin de ortak tezyinat özellikleridir. Böylece söz konusu eserin cildini 17. yüzyıla tarihlendirme olasılığımız da artmaktadır

Konya örneğinde olduğu gibi Anadolu’da pek çok yazma eser kütüphanesinde tezyinli Mushaf dışı yazma eserlere de rastlamaktayız. Bu eserler Mushaf yazmalarında olduğu kadar özellikli olmasa da tezyin edildikleri dönemin özelliklerini ortaya koyarlar. Söz konusu yazma da 18.yüzyıl ve daha sonraki dönemlere ait tezyinat özelliklerini Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi’nde bulunan “Fütûhat-ı Mekkiyye“ nüshası da bu örneklerden biridir.

NOTLAR

¹ Yusuf Ağa Kütüphanesi vakfiyesinin bir kopyası kütüphanede 2850 envanter numarası ile kayıtlıdır. Vakfiyede bir kütüphane görevlisinde bulunması gereken vasıflar, görevli sayısı, çalışma saatleri, derece ve maaşları detaylı olarak anlatılmıştır. Kadı, müderris, kâtib, imam, sanatkâr, ve tüccarların kütüphaneye hizmetli olarak alınmayacağı da kesinlikle bildirilmiştir.

²“Fütûhat” olarak da alınan eserin adı sözlükte “açmak, yardım etmek, zafer” gibi anlamlara gelen feth kelimesi, (çoğulu fütûh, bunun da çoğulu fütûhat) tasavvufta Allah’ın rızık gibi maddi, marifet gibi manevi lutuflarını kuluna açması anlamına gelir. Bakınız: Ferit Devellioğlu; Osamnica Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara 1973, s.326.

Fütûhat-ı Mekkiye hakkında geniş bilgi için Bakınız: Ekrem Demirli; Ebu’l- Alâ Afîfi(Türkçe:Ekrem Demirli); *İslam Düşüncesi Üzerine Makaleler*, Alemdar Ofset Matbaacılık, İstanbul 2011, M. Mustafa Çakmaklıoğlu; “el-Fütûhât-ül-Mekkiyye” Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Sayı: 11, 2003, 407-444, Ethem Cebecioğlu; “Muhiddin İbn’ül -Arabi’nin (560/1165-638/1240) Hayatı ve Eserleri”, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, (İb’nül Arabi Özel Sayısı 1) Yıl: 9, (2008), Sayı: 21, s.9-25. Ayrıca Ekrem Demirli 37 cüzden oluşan Fütûhat-ı Mekkiye’yi 18 cilt kitap halinde Türkçe tercümesini yapmıştır. Eser Litera yayıncılık tarafından yayınlanmıştır.

³ İb’nü’l Arabi önsözde, hakikat-i vücûdiyye, hakikat-i muhammediyye ve varlığın yaradılışı konularına değindikten sonra eserini başta şeyhi Abdülaziz el-Mehdevi, yakın dostu ve talebesi Abdullah Bedr el Habeşi’ye ve onların şahsında da bütün bütün sufilere, yakın dost ve kardeşlerine ithaf eser. Ardından eserin fihristi sayılabilecek 560 babı sıraladıktan sonra mukaddimeye geçer. Burada ilmin mertebelerinden bahsettikten sonra, İslamın genel inanç esaslarından bahseder. Ve bablara geçer. I. Bab 73 bölümden oluşur. Genel olarak tasavvuf ilmi, sırlar ilmi ve şeriat ilimlerine ayrılmıştır. II.Bab 116 bölümden oluşur. Bu bölümde nazari açıklamalardan çok tasvufun uygulamalarına, sufilere mahsus ıstıhlarla ve sufinin manevi yolculuğu sırasında katettiği merhalelere yer verilmiştir. III.Bab 80 bölümden oluşur. Manevi yolculuk sırasında sufinin yaşadığı hallere yer verilmiştir. IV.bab 114 bölümden oluşur. Kur’an varlık ve insanı birbirleri ile paralel tarzda açıklar. Ayrıca varlık mertebeleri, ârş, kürsi, felekler, semanın katları, yeryüzü,cennet ve cehennemin tabakaları şekiller çizilerek anlatılmıştır. V.bab 78 bölümden oluşur. Sufinin manevi miracına mukabil olarak ilahi tenezzülâtı ihtiva eder.VI. bab 99 bölüme ayrılmıştır. İbn Arabi’nin ruhani ilerlemesi esnasında katettiği merhaleler ve tahakkuk ettiği makamları ihtiva eder. Daha geniş bilgi için bakınız: Mustafa Çakmaklıoğlu; “el-Fütûhâtü’l Mekkiyye”, Tasavvuf Dergisi, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Say : 11, s.407-444, Ankara 2003.

⁴ Müellifin eserleri üzerinde geniş bir çalışma hazırlayan Osman Yahyâ el-Fütûhât nüshaları hakkında bilgi verirken bu yetmiş bir semâ kaydının senedlerini tek tek sıralar (Histoire et classification de l’oeuvre d’İbn Arabi, I, 205-231). Müellifin yazdığı bugün mevcut olmayan ilk nüshadan istinsah edilen Beyazıt Devlet Kütüphanesi’ndeki el-Fütûhât nüshası (nr. 3743-3746) dört cilt halindedir. Bu nüsha yukarıda tanıtılan nüsha ile bazı farklılıklar göstermektedir. “Beyazıt nüshası” olarak tanınan eser 683 (1284) yılından önce istinsah edilmiştir. İbnü’l-Arabî’nin İsmâil b. Sevdikîn en-Nûrî adlı talebesi tarafından ilk nüshadan istinsah edilen Fâtih nüshası eserin XVIII-XXVII. ciltlerini ihtiva eder (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 275). Beyazıt Devlet (Veliyyüddin Efendi, nr. 1752) ve Nuruosmaniye (nr. 2506-2507) kütüphanelerindeki nüshalar da oldukça eski tarihli olup sonlarında semâ kayıtları vardır. Bakınız: Mahmut Erol Kılıç; “El-Fütûyat’ı Mekkiyye” maddesi, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cilt 13, s.254

⁵ Fütûhat-ı Mekkiyye’nin 18 cilt halinde çevirisini yapan İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı Doç. Dr. Ekrem Demirli’nin ifadelerine göre söz konusu nüshalar Fütûyat-ı Mekkiyye’nin bazı bölümleridir. Çalışmamızın amacı nüshaların orjinal eserin hangi bölümleri olduğunu tespit etmek olmadığı için bu konuda bir çalışma yapılmamıştır.

⁶ Mülemma Şemse: Motifin hem zemini, hem de kendisi altınlanarak tezyin edilene şemседir. Bakınız: Mine Esiner Özen: Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, İstanbul 1985, s.51

⁷ Bulut motifi hakkında bakınız: İnciA. Birol, Çiçek Derman: Motifler,Koş Matbaacılık, İstanbul 1991,İlhan Özkeçeci, Şule Bilge Özkeçeci: Türk Sanatında Tezhip , Seçil Ofset, İstanbul 2007, Aziz Doğanay : "Bulut Motifi" Hat ve Tezhip Sanatı, Özyurt Matbaacılık, Ankara 2012

⁸ Türk tezyinatında kullanılan motif ve kompozisyonlar hakkında bakınız: İnciA. Birol, Çiçek Derman: Motifler,Koş Matbaacılık, İstanbul 1991,İlhan Özkeçeci, Şule Bilge Özkeçeci: Türk Sanatında Tezhip , Seçil Ofset, İstanbul 2007

⁹ 16.yüzyıl Türk cilt tezyinatı hakkında bakınız: Kemal Çığ; Türk Kitap Kapları, Doğan Kardeş Matbaacılık sanayi A.Ş. İstanbul 1971, Mine Esiner Özen: Türk Cilt Sanatı,T.İş Bank.Kültür Yay.Ankara 1998.

¹⁰ Ünvan sayfası :Yazma eserlerde genellikle tek taraflı olup, metnin başlangıcında kullanılan tezyinli bölümdür.Ünvan sayfaları tezyinat şekline göre üç guruba ayrılır. İklil, kubbeli ve mürekkebe ünvan sayfalarıdır. Dikdörtgen formda tasarlanmış olana ikkil, kubbe formundakine kubbeli, her iki formun bir arada kullanıldığı forma "mürekkebe" adı verilir.

¹¹ Eserde yer alan metinler Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Doç.Dr.Necdet Şengün, ve Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fak. Öğr.Gör. İsmail Öztürk'ün yardımları ile okunmuştur.

KAYNAKÇA

AFİFİ, Ebu'l- alâ: İslam Düşüncesi Üzerine Makaleler, İz Yayıncılık, çev. Ekrem Demirli İstanbul 2011.

ALPASLAN, Ali: Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş, İstanbul 1999.

ATEŞ, Ahmet: "Konya Kütüphanelerinde Bulunan Bazı Mühim Yazmalar", Belleten, Cilt: 16, Sayı: 61, Ocak 1952.

ÇAKMAKLIOĞLU, M. Mustafa : "el-Fütühat-ı Mekkiye" Klasiklerimiz X, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, sayı : 11,Ankara 2003.

CAN, Mustafa "Sadreddin Konevi'nin Eserleri ve Kütüphanesi", Selçuk Dergisi - Konevi Özel Sayısı-, IV, Konya 1989.

CAN, Mustafa: "Konya'da Basım – Yayım / Kütüphanecilik", Osmanlı Döneminde Konya, Edt.Yusuf Küçükdağ, Konya 2003.

CEBECİOĞLU, Ethem: "Muhiddin İbnü'l Arabî'nin (560/1165-638/1240) Hayatı ve Eserleri" Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1), yıl: 9, sayı: 21, 2008.

CUNBUR, Müjgan: "Vakfiyelere Göre Eski Türk Kütüphanelerinin Yönetimi", Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, Cilt XI, Sayı 1-2, Ankara 1961.

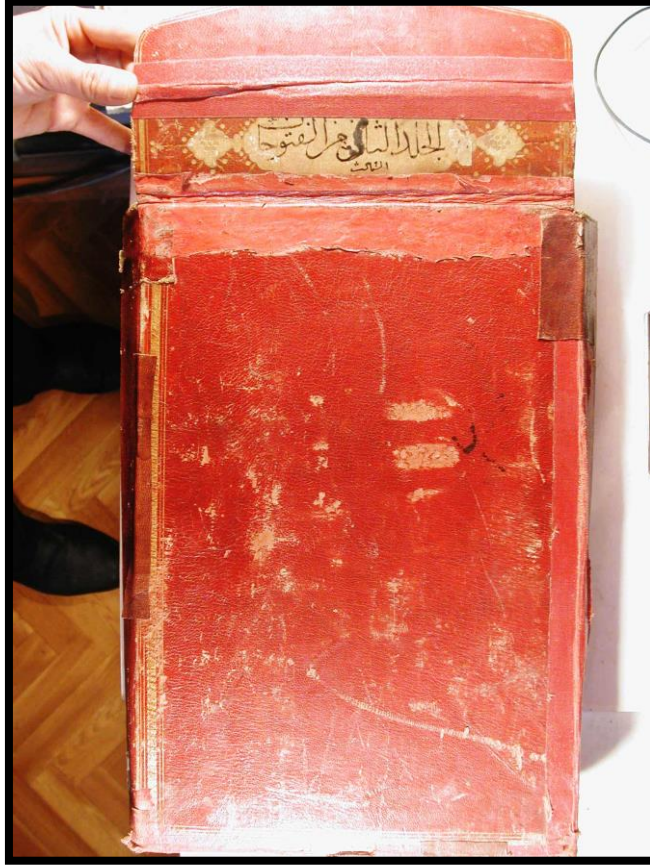
CUNBUR, Müjgan: Kütüphane vakfiyelerinden notlar. Erdem 1(3), s.711-743

CUNBUR, Müjgan: "Yusuf Ağa Kütüphanesi ve Kütüphane Vakfiyesi" , Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Ankara 1963

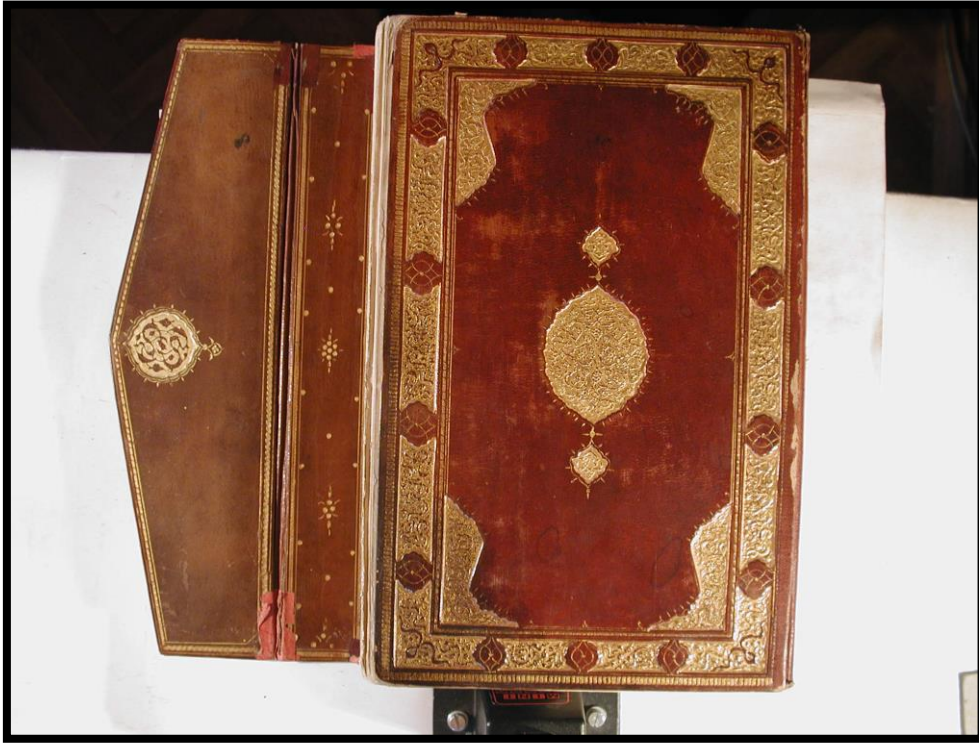
CUNBUR, Müjgan: "Selçuklu Devri Konya Kütüphaneleri", Selçuk Dergisi, II, Konya.

- ÇIĞ, Kemal: Türk Kitap Kapları, Doğan Kardeş matbaacılık, İstanbul 1971.
- DEVELLİOĞLU, Ferit: Osmalica Türkçe Ansiklopedik Lügat, Doğu Matbaası, Ankara 1978.
- DERMAN, Çiçek: “Halkâri Tezyinat” Hat ve Tezhip Sanatı, Ankara 2012
”Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları”
- DURAN, Gülnur : “18.Yüzyıl Tezhip Sanatı” Hat ve Tezhip Sanatı, Ankara 2012.
”Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları”
- ERGİN, Osman: “Sadreddin al-Qunawi ve Eserleri”, Şarkiyat Mecmuası, II, Ankara, 1957.
- EROĞLU, Bahtiyar: “Konya’da Yusuf Ağa Kütüphanesi”, Osmanlı Döneminde Konya, Edt. Yusuf Küçükdağ, Konya.
- GÜNAYDIN, Yusuf Turan : “İbn Arabi Mütercimleri Üzerine Biyo-Biliyografik Bir Deneme(1928-2007)”, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü’l-Arabî Özel Sayısı-1), yıl: 9 2008.
- HALDANE, Duncan: Islamic Bookbindings, The World of İslam Festival Trust, London 1983
- KILIÇ M, Erol: “İbnü’l-Arabî, Muhyiddîn”, DİA, c. 20, İstanbul 1999.
- ÖNDER, Mehmet: Mevlana Şehri Konya (Tarihi Kılavuz), Konya 1962.
- ÖNDER, Mehmet: Mevlana Şehri Konya (Tarihi Kılavuz), Konya 1962.
- ÖNGE Yılmaz: “Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi” ,Yusufağa Kütüphanesi Tarihçe Teşkilat ve Kataloğu I, Arı Basım evi, Konya,1988
- ÖZKEÇECİ, İlhan- ÖZKEÇECİ, Ş.Bilge: Türk Sanatında Tezhip, Seçil Ofset, İstanbul 2007.
- SERİN, Muhiddin: Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar, Mas Matbaacılık, İstanbul 2003.
Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü’l-Arabî Özel Sayısı-2), yıl: 10 [2009], sayı: 23
- TURAN, G. Yusuf: “İbn Arabi Mütercimleri Üzerine Biyo-Bibliyografik Bir Deneme, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Yıl:9, sayı :21, 2008.
- YÖRÜK, Doğan: “Osmanlı Devleti’nde Kütüphane Yaptırmanın Maliyeti: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi Örneği(1794-1796), Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Akademik Bilimler Dergisi, Sayı:19, Yıl:2008.

FOTOĞRAFLAR

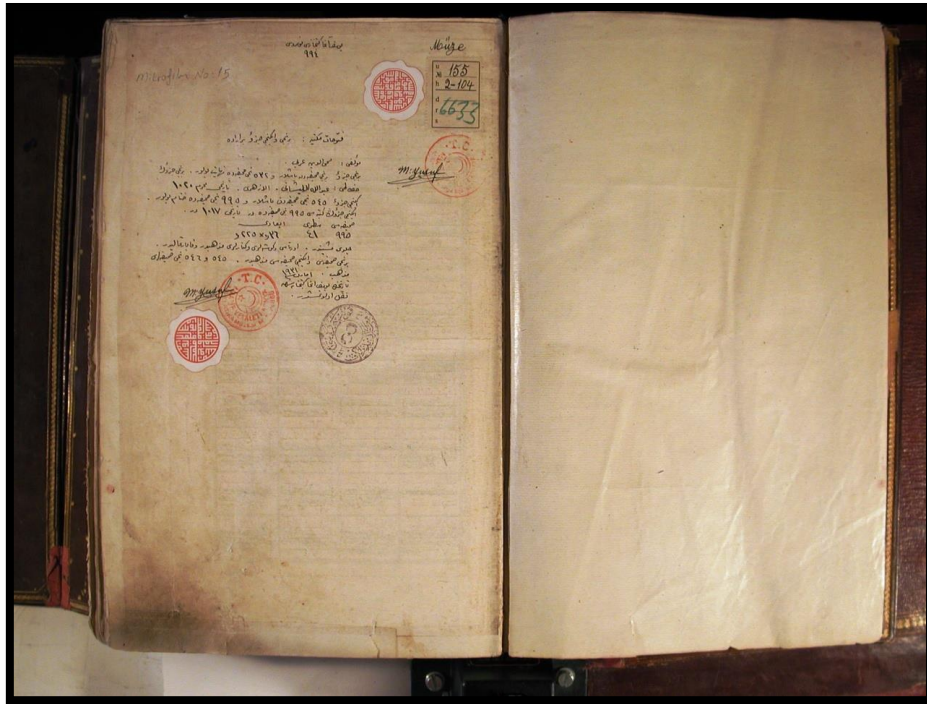
Fot 1: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6633 Env. No'lu "Fütüyat-ı Mekkiye" 'nin Muhafaza Kabı

Fot 2: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6633 Env. No'lu "Fütühat-ı Mekkiyye" 'nin Mülemma Kabı

Fot 3: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6633 Env. No'lu "Fütühat-ı Mekkiyye" 'nin Kab içi

Fot 4: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6633 Env. No'lu "Fütühat-ı Mekkiye" 'nin Yan Sayfaları

Fot 5: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6633 Env.No'lu "Fütühat-ı Mekkiye" 'nin I. Cüz Fihristi

Fot 6: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6633 Env. No'lu "Fütühat-ı Mekkiyye" 'nin I.Cüz Zahriye Sayfası

Fot 7: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6633 Env. No'lu "Fütühat-ı Mekkiyye" 'nin I. Cüz Zahriye Sayfasından Detay

Fot 8: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6633 Env. No'lu "Fütühat-ı Mekkiye" I.Cüz Ünvan Sayfası

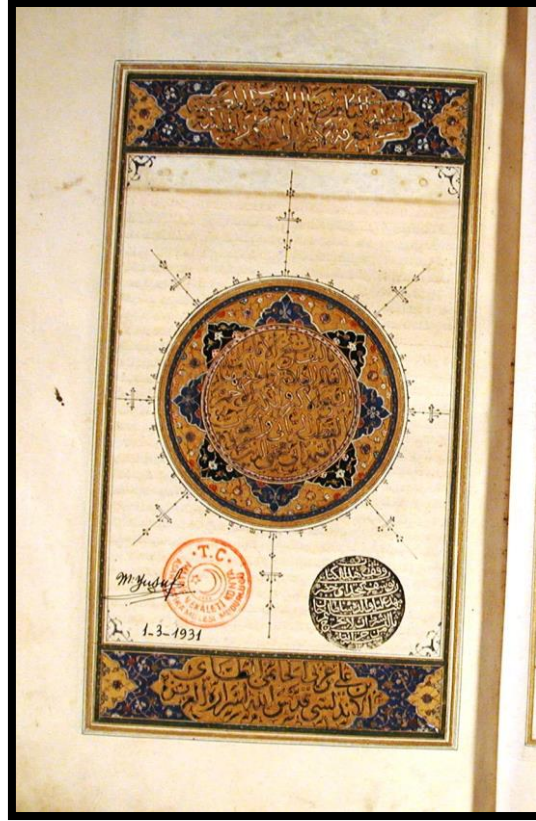
Fot 9: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6633 Env. No'lu "Fütühat-ı Mekkiye" I.Cüz Ünvan Sayfasından Detay

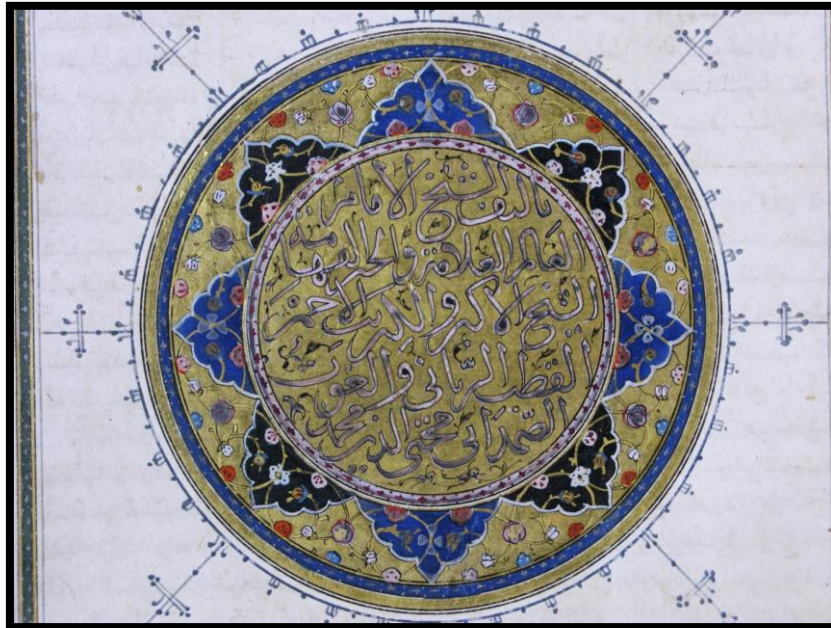
Fot 10: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6633 Env. No'lu "Fûtühat-ı Mekkiyye" I.Cüz Ünvan Sayfasından $\frac{1}{2}$ Kompozisyon(Mihrap Formu)

Fot 11: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6633 Env. No'lu "Fûtühat-ı Mekkiyye" I.Cüz Ünvan Sayfasından $\frac{1}{4}$ Kompozisyon(Dikdörtgen Alınlık)

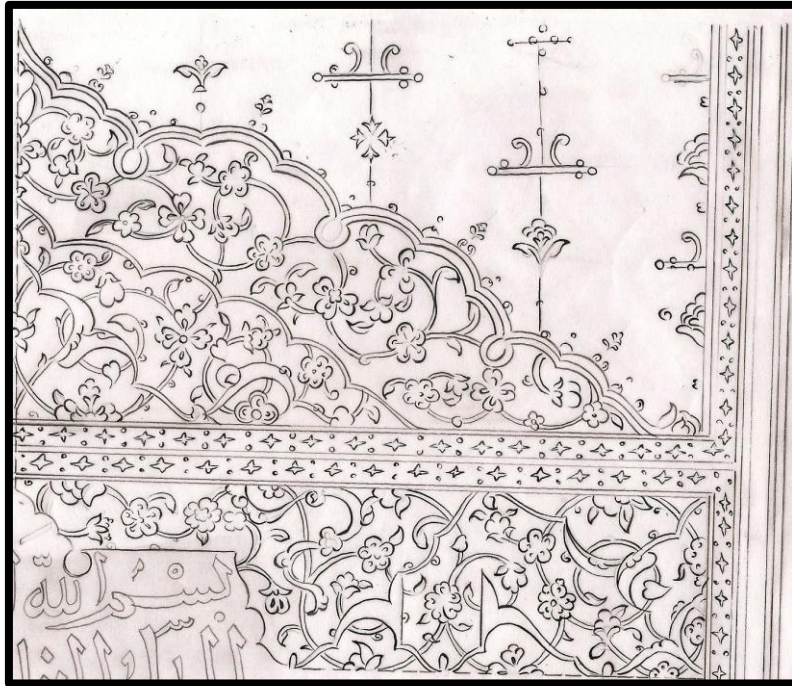
Fot 12: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6633 Env. No'lu "Fütühat-ı Mekkiye" II. Cüz Zahriye Sayfası

Fot 13: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6633 Env. No'lu "Fütühat-ı Mekkiye" II. Cüz Zahriye Sayfasından Detay

Fot 14: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6633 Env. No'lu "Fütühat-ı Mekkiyye" II. Cüz Ünvan Sayfası

Fot 15: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6633 Env. No'lu "Fütüyat-ı Mekkiyye" II. Cüz Ünvan Sayfası
½ Kompozisyon

Fot 16: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6633 Env. No'lu "Fütühat-ı Mekkiye" Bölüm Başı

Fot 17: Victoria and Albert Museum cilt örneği (17.yüzyıl)

Duncan Haldane : *İslamic Bookbindings*, s.146